

Zasada domniemania niewinności a dziennikarska sprawozdawczość sądowa

Wprowadzenie

Zasada domniemania niewinności należy do ważnych instytucji prawa karnego i prawa karnego procesowego², choć ma znaczenie również w innych dziedzinach prawa³. Nie jest więc zaskakujące, że spotyka się z dużym zainteresowaniem środowiska naukowego⁴. Dotyczy to zarówno generalnej charakterystyki tej instytucji⁵, jak i rozwiązań szczegółowych⁶, np. zastosowania tej

¹ Mgr prawa, uczestnik seminarium doktorskiego, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

² Por. A. Jezusek, „Domniemanie winy” w prawie karnym materialnym a procesowe domniemanie niewinności, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2016, nr 2, s. 175; J. Koredczuk, *Od winy od niewinności. Ewolucja zasady domniemania niewinności w polskim procesie karnym* [w:] *Zasady prawne w dziejach prawa publicznego i prywatnego*, red. Marek Podkowski. Wrocław 2015, s. 141

³ Por. P. Hofmański, *Domniemanie niewinności w prawie pracy*, [w:] *Europeizacja polskiego prawa pracy*, red. W. Sanetra, Warszawa 2004, s. 96; D. Czerniak, D. Czerwińska, *Domniemanie niewinności w sprawach ochrony konkurencji i konsumentów*, [w:] *Standardy rzetelności postępowania w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów. Między prawem administracyjnym a prawem karnym*, red. W. Jasiński, Warszawa 2016, s. 85.

⁴ Zob. P. Kruszyński, *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 198, s. 34. Por. S.C. Thaman, *The presumption of innocence. A vestigial right in contemporary criminal justice?*, [w:] *Human rights in contemporary world. Essays in honour of Professor Leszek Garlicki*, red. M. Zubik, Warszawa 2017, s. 316; Z. Kwiatkowski, *Zakres stosowania reguły in dubio pro reo w polskim procesie karnym*, [w:] *Wokół gwarancji współczesnego procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Piotra Kruszyńskiego*, red. M. Rogacka-Rzewnicka, H. Gajewska-Kraczkowska, B.T. Bieńkowska, Warszawa 2015, s. 290.

⁵ Por. J. Kosonoga, *Presumption of innocence as an element of a fair trial*, „*Ius Novum*” 2015, nr 2, s. 162.

⁶ Por. A. Bojańczyk, *Ustalenia faktyczne dotyczące zdarzeń przyszłych i ustalenia hipotetyczne a zasada in dubio pro reo*, [w:] *Fiat iustitia pereat mundus. Księga jubileuszowa poświęcona Sędziemu Sądu Najwyższego Stanisławowi Zabłockiemu z okazji 40-lecia pracy zawodowej*, red. P. Hofmański, współpr. P. Kardas, P. Wiliński. Warszawa 2014, s. 59.

zasady w sytuacjach: tymczasowego aresztowania⁷, warunkowego umorzenia postępowania⁸, ponownego popełnienia przestępstwa⁹, postępowania wznowieniowego¹⁰, uchylania środków probacyjnych¹¹ czy w kanonicznym procesie małżeńskim¹². Istotnym odniesieniem funkcjonowania tej zasady są także: wolność słowa¹³ i wolność mediów¹⁴.

Ten ostatni aspekt nawiązuje do sprawozdawczości dziennikarskiej z postępowań sądowych. Powstaje bowiem pytanie o zakres swobody dziennikarskiej w relacjonowaniu tych postępowań z uwagi na konieczność uwzględnienia zasady domniemania niewinności¹⁵. Zasada wolności słowa ulega bowiem w pewnych sytuacja legitymizowanemu ograniczeniu¹⁶. Dotyczy to również

⁷ Por. A. Szumski, *Tymczasowe aresztowanie w kontekście zasady domniemania niewinności. Aspekty karnoprocesowe i prawno międzynarodowe*, Wrocław 2012, s. 34; E. Skrętowicz, *Charakter prawny orzeczenia warunkowo umarzającego postępowanie karne w świetle zasady domniemania niewinności* [w:] *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak. Poznań 2002, s. 19.

⁸ Por. I. Bondarczuk, *Warunkowe umorzenie postępowania w świetle zasady domniemania niewinności*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 4, s. 39.

⁹ Por. A.M., Tęcza-Paciorek, *Zasada domniemania niewinności a ponowne popełnienie przestępstwa przez skazanego*, „Studia Prawnicze” 2010, nr 2, s. 67.

¹⁰ Por. M. Ciukas, *Domniemanie niewinności w postępowaniu wznowieniowym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6, s. 60.

¹¹ Por. J. Skupiński, *Zasada domniemania niewinności a odwoływanie środków probacyjnych*, [w:] *Nauki penalne wobec szybkich przemian socjokulturowych. Księga Jubileuszowa Profesora Mariana Filara*, t. 1, red. A. Adamski, J. Bojarski, P. Chrzczonowicz, M. Leciak, Toruń 2012, t. I, s. 279.

¹² Zob. T. Rozkrut, *Rola dowodowa domniemania w kanonicznym procesie małżeńskim, ze szczególnym uwzględnieniem Instrukcji Dignitas connubii*, [w:] *Zagadnienia kościelnego prawa majątkowego i procesowego. (Dni Kanonistów, Lublin, 27.02–01.03.2007 r.)*, red. E. Szczot, S. Białek, Lublin 2008, s. 117.

¹³ Por. P.K. Sowiński, *Zasada domniemania niewinności a wolność słowa* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media. Materiały konferencyjne (Białystok, 16–18.05.2007 r.)*, red. C. Kulesza, Białystok 2009, s. 139.

¹⁴ Por. S. Waltoś, *Konstytucyjna zasada domniemania niewinności a środki masowego przekazu*, „Nauka” 2009, nr 1, s. 7.

¹⁵ Por. B. Michalski, *Domniemanie niewinności oskarżonego a prasa*, „Gazeta Sądowa i Penitencjarna” 1967, nr 1; S. Waltoś, *Zasada domniemania niewinności a środki masowego przekazu*, [w:] *Węzłowe zagadnienia procedury karnej. Księga ku czci Profesora Andrzeja Murzynowskiego*, red. P. Kruszyński, „Studia Iuridica” 1997, nr 33, s. 224.

¹⁶ Zob. R. Stefanicki, *Wolność wypowiedzi dziennikarskiej a jej niezbędne ograniczenia*, „Iustitia” 2012, nr 1, s. 15.

obszaru prasowych relacji z procedur sądowych¹⁷. Z jednej strony postępowanie powinno być oparte na zasadzie obiektywizmu¹⁸, jawne¹⁹, a zapewnieniu tego służy swoboda informacji i wolność mediów, z drugiej strony wartości te muszą ulegać ograniczeniu, m.in. w związku z potrzebą uwzględnienia zasady domniemania niewinności²⁰. Istotne znaczenie ma więc ustalenie, w jakich uwarunkowaniach jest realizowana zasada domniemania niewinności w związku z relacjonowaniem przez dziennikarzy postępowań sądowych²¹ oraz jak faktycznie oddziałuje na postępowanie mediów²². Prawidłowości w tym zakresie kształtują się bowiem w złożonym krajobrazie medialnym, będącym częścią wzrastającej roli mediów w funkcjonowaniu współczesnych społeczeństw²³.

Ogólna charakterystyka zasady domniemania niewinności

Zasada domniemania niewinności może być wyprowadzana zarówno z Konstytucji RP, ustawodawstwa krajowego, jak i z regulacji międzynarodowych²⁴.

¹⁷ Zob. R. Mejman, *Zasada domniemania niewinności a medialne przedsądy w orzecznictwie ETPCz*, „Edukacja Prawnicza” 2015, nr 6, s. 21.

¹⁸ R. Broniecka, *Relacje prasowe a zasada obiektywizmu*, [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, red. C. Kulesza, Białystok 2009, s. 239.

¹⁹ Zob. K. Kwarciana, *Jawność postępowania karnego z perspektywy bezpieczeństwa prawnego w świetle nowelizacji art. 357 k.p.k. z dnia 10 czerwca 2016 roku*, *Roczniki Nauk Prawnych* 2017, nr 2, s. 61; W. Jasiński, *Jawność postępowania jako warunek rzetelnego procesu karnego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *System wymiaru sprawiedliwości...*, s. 115.

²⁰ Zob. K. Kakareko, *Standardy wolności słowa w odniesieniu do relacji prasowych z działań wymiaru sprawiedliwości w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Wymiar sprawiedliwości a media*, red. J. Sobczak, G. Tylec, Warszawa-Opole 2012, s. 181.

²¹ Por. S. Waltoś, *Domniemanie niewinności w świecie mediów*, [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media...*, 11.

²² Por. R. Koper, *Relacjonowanie w mediach spraw karnych a zasada domniemania niewinności oskarżonego* [w:] *Zasady prawa*, red. C. Martysz, A. Matan, Z. Tobor, Bydgoszcz–Katowice 2007, s. 77.

²³ Por. A. Gerecka-Żołyńska, P. Górecki, *Rola środków społecznego przekazu na tle zasady domniemania niewinności*, [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, red. E. Dynia, C.P. Kłak, Rzeszów 2005, s. 413.

²⁴ Zob. H. Kuczyńska, J. Skupiński, *Zasada domniemania niewinności w ujęciu prawnomiędzynarodowym, konstytucyjnym i karnym*, [w:] *Piętnaście lat Konstytucji RP z 1997 roku. Inspiracje, uregulowania, trwałość*, red. J. Kuciński, Warszawa 2012, s. 137.

Ma to znaczenie dla określenia jej podstaw aksjologicznych²⁵.

Art. 42 ust. 3 Konstytucji RP stanowi: „Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”. Potwierdza on obowiązywanie szerokiego zakresu zasady domniemania niewinności. Nie został on bowiem zaadresowany tylko do sądu, prokuratora i policji.

Zasada domniemania niewinności znajduje odzwierciedlenie w przepisach kodeksu postępowania karnego w art. 5 ust.1, który stanowi, iż „oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem”.

Zasada domniemania niewinności skodyfikowana została w art. 6 ust. 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka²⁶, który traktuje, iż każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą²⁷. Postrzegana jest ona jako część składowa „uczciwego procesu”²⁸ i rozwijana w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka²⁹.

W Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 14 ust. 2) stwierdzono, że każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo być uważana za niewinną, aż do udowodnienia jej winy zgodnie z ustawą.

Zasada domniemania niewinności jest zasadą zawierającą gwarancję ochrony oskarżonego w sensie, w którym oskarżony jest traktowany oraz uznawany

²⁵ Zob. A. Tęcza-Paciorek, *Aksjologiczne podstawy obowiązywania zasady domniemania niewinności*, „Ius Novum” 2010, nr 2, s. 81.

²⁶ Zob. P. Juchacz, *Standard rzetelnego procesu karnego w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Oblicza Temidy. Wybrane problemy prawa i procesu karnego. Materiały konferencyjne (Inowrocław 25.11.2011 r.)*, red. i wstęp I. Zgoliński, Bydgoszcz 2012, s. 33.

²⁷ Por. B. Najman, *Zasada domniemania niewinności a medialne przedsądy w orzecznictwie ETPCz*, *Edukacja Prawnicza* 2015, nr 6, s. 20; A. Lach, *Glosa do wyroku ETPCzł. z 7.02.2012 r., skarga nr 1245/04*, „*Studia Iuridica Toruniensis*” 2014, t. 14, s. 401.

²⁸ Zob. P. Kruszyński, *Zasada domniemania niewinności jako część składowa uczciwego procesu (fair trial) w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, [w:] *Prawo polskie a prawo Unii Europejskiej. Konferencja Wydziałowa Wydziału Prawa i Administracji UW*, 28.II.2003, red. E. Piontek, Warszawa 2003, s. 257.

²⁹ Zob. P. Kruszyński, *Zasada domniemania niewinności w świetle najnowszego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, [w:] *Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, red. M. Płachta, „*Gdańskie Studia Prawnicze*” 2003, nr 11, s. 119. Por. B. Gronowska, *Wyrok ETPCzł. z 20.XII.2001 r. Sprawa Weixelbraun przeciwko Austrii*, „*Prokuratura i Prawo*” 2002, nr 4, s. 143.

za niewinnego do momentu udowodnienia mu winy oraz wydania wyroku prawomocnego³⁰. W myśl tej zasady uznaje się, iż oskarżony może zostać zatrzymany jedynie wtedy gdy istnieją dowody wskazujące na jego winę, choć nie jest ona jeszcze udowodniona³¹. Jednak pomimo, iż istnieje możliwość zatrzymania oskarżonego należy zaznaczyć, iż stosowanie ograniczeń praw i wolności występować może jedynie w formie niezbędnej dla przeprowadzenia procesu, co oznacza, że nie należy stosować wyżej wymienionych ograniczeń bez odpowiedniego uzasadnienia.

W literaturze występuje wiele definicji terminu zasada domniemania niewinności³². Według S. Waltośa zasadą domniemania niewinności należy nazwać zasadę nakazującą, aby oskarżony traktowany był jako niewinny do momentu, w którym nie zostanie mu udowodniona wina w sposób przewidziany przez prawo karne procesowe³³. Autor ten dokonał podziału podmiotów na trzy kategorie. Pierwszą z nich są osoby fizyczne, gdyż w myśl zasady domniemania niewinności należy powstrzymać niekorzystne kroki wobec oskarżonego, zanim wina zostanie mu wykazana³⁴. Występują wyjątki takie jak np. ujęcie na gorącym uczynku. Kategorią drugą są wskazane organy administracji, władzy oraz organy kierujące instytucjami, w tym przypadku zakazuje się zwalniania czy usuwania z organizacji społecznych przed sądowym rozstrzygnięciem sprawy. Jednak wyjątkiem jest sytuacja, w której pracodawca może dokonać rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika w przypadku w który pracownik popełnił w czasie trwania stosunku pracy czyn zabroniony, które uniemożliwia dalsze zatrudnianie go na zajmowanym stanowisku, jeżeli przestępstwo jest oczywiste lub zostało stwierdzone prawomocnym wyrokiem. Trzecia grupa to środki masowego przekazu. Zgodnie z zasadą domniemania niewinności zakazany jest wydawanie tzw. „wyroków prasowych” tj. nie należy określać oskarżonego jako przestępcy używając żadnego znanego nośnika czy sposobu takiego jak m.in. sprawozdanie czy felieton.

Interesującą definicję pojęcia domniemania niewinności przedstawiła

³⁰ Zob. A. Jezusek, *Zastosowanie reguły in dubio pro reo przy rozstrzyganiu zagadnień prawnych*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 6, s. 63.

³¹ Zob. M. Cieślak, *Polska procedura karna podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 357.

³² Por. M. Borek, *Ciężar dowodu i jego domniemana obecność w polskim procesie karnym*, [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2014, s. 15.

³³ Zob. M. Cieślak, *Polska...*, s. 353.

³⁴ Zob. S. Waltoś, *Proces Karny, Zarys Systemu*, Warszawa 2016, s. 245.

A. Tęcza-Paciorek, według której zasada domniemanie niewinności jest to domniemanie prawne wzruszalne, które wynika nie tylko z ustawy, ale również z doświadczenia życiowego, która wskazuje, że większość oskarżonych to osoby, które popełniły zarzucane im przestępstwo dlatego nie można mówić o domniemaniu faktycznym. Jednak jeśli uwzględni się ogół społeczeństwa należy stwierdzić, iż statystycznie większość społeczeństwa przestępstw nie popełnia³⁵. Domniemanie to można obalić tylko poprzez wskazanie winy oskarżonego. Zatem zasada domniemanie niewinności polega na zakazie domniemanie winy w toku postępowania procesowego, jak również jest ona nakazem traktowania oskarżonego jako niewinnego popełnienia przestępstwa do momentu udowodnienia winy oraz ogłoszenia wyroku. Dodatkowo jest swojego rodzaju syntezą gwarancji praw oskarżonego, co za tym idzie została uznana za cechę charakterystyczną dla demokratycznego procesu.

W doktrynie wyróżniono trzy typy podejścia do istoty domniemanie niewinności:

- 1) subiektywistyczne, które to sformułował M. Cieślak, przyjmując, iż wina w procesie musi zostać udowodniona, w celu wydania wyroku skazującego lub warunkowo umarzającym postępowanie. Ujęcie subiektywistyczne opiera się na twierdzeniu, iż organy ścigania mają obowiązek kształtować w swojej świadomości przekonanie o niewinności oskarżonego;
- 2) obiektywistyczne, gdzie istotnym jest aby oskarżony był uznawany za niewinnego do momentu wydania wyroku pomimo obciążających go dowodów;
- 3) humanistyczne, którego istotę według S. Waltosia³⁶ oddają dwa nakazy:
 - a) traktowanie oskarżonego jako niewinnego a więc takie odnoszenie się do niego i jego statusu procesowego, który podkreślałyby, że nie został uznany za winnego popełnienia czynu zabronionego. Takie traktowanie jest wynikiem nakazu ustawy, a nie przekonania organu.
 - b) krytycznego nastawienia do zarzutu wysuniętego wobec oskarżonego³⁷.

Według koncepcji subiektywistycznej domniemanie niewinności to sąd osób występujących w charakterze organów procesowych, uważających

³⁵ Zob. A. Tęcza-Paciorek, *Zasada domniemanie niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 15.

³⁶ Ibidem, s. 252.

³⁷ Ibidem. Krytyczne nastawienie należy wyjaśnić jako, że organ procesowy będzie mieć w sobie tyle krytycyzmu, aby był w stanie powątpiewać w winę oskarżonego aż do czasu udowodnienia winy oskarżonemu.

oskarżonego za niewinnego. Punkt ciężkości spoczywa więc na zakładaniu niewinności³⁸. Domniemanie niewinności jest więc oparte na przekonaniu osób, do których należy stosowanie prawa. Pomijając inne zastrzeżenia (jak na przykład relatywizowanie wówczas domniemania niewinności w stosunku do poszczególnych podmiotów i na tle kolejnych etapów postępowania), subiektywistycznemu ujęciu zarzuca się przede wszystkim, że prowadzi ono do fikcji, że jest nierealne. Odwołując się do przeżycia psychicznego, nie uwzględnia tego, że norma prawna nie może skutecznie narzucać przeżycia psychicznego o określonej treści, niezależnie lub nawet wbrew istniejącemu na danym etapie postępowania materiałowi dowodowemu. Byłoby nie tylko nierealne, ale i nie logiczne żądać od prokuratora występującego do sądu z wnioskiem o zastosowanie tymczasowego aresztowania wobec podejrzanego obciążonego obiektywnie bezspornymi dowodami, aby myślał, że jest on niewinny; podobnie nie można oczekiwać, że prowadzący dochodzenie i przedstawiający zarzut osobie schwytanej na gorącym uczynku będzie uważał ją za faktycznie niewinną, czy myślał, że podejrzan, który przytłoczony wiarygodnymi dowodami w trakcie przesłuchania przyznaje się do winy i składa wyczerpujące, obciążające go wyjaśnienia, jest niewinny itp. Koncepcja ta była źródłem licznych nieporozumień, a krytyczny stosunek do niej prowadził niekiedy do niebezpiecznego dla praw człowieka i obywatela, zwłaszcza dla jego prawa do obrony, twierdzenia, że zasada domniemania niewinności jest zbędna, a nawet szkodliwa³⁹.

Natomiast ujęcie obiektywistyczne jest spojrzeniem, w którym oskarżonego uznaje się za niewinnego do momentu udowodnienia winy w trybie przewidzianym przez prawo⁴⁰. Domniemanie niewinności jest normą prawną, w myśl której uważa się oskarżonego za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona w trybie przewidzianym w ustawie. Oskarżony jest niewinny w rozumieniu prawa i tak właśnie zobowiązane są traktować go organy procesowe (osoby występujące w charakterze tych organów) – niezależnie od swego osobistego poglądu (przekonania) w kwestii jego winy, determinowanego posiadanym materiałem dowodowym. Organ procesowe powinny traktować oskarżonego jak niewinnego dlatego, że ustawa tak nakazuje, a nie dlatego, że

³⁸ S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 251.

³⁹ Ujęcie subiektywistyczne można rozpatrywać jako korzystne dla oskarżonego, występuje on w sytuacji jednostki, którą upatrywać należy jako niewinną. Nie zależnie od posiadanych dowodów winy do momentu wydania prawomocnego wyroku. W wyżej wymienionej sytuacji powstaje pytanie czy w posiadając dowody prowadzący śledztwo lub sędzia jest w stanie utrzymać przekonanie o niewinności oskarżonego.

⁴⁰ K. Boratyńska, Ł. Chojnacki, W. Jasiński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2013, s. 20.

tak o nim myślą. Obiektywistyczne pojmowanie zasady domniemania niewinności jest zdecydowanie bardziej przekonujące, a przede wszystkim wywodzone z realiów procesowych, znajduje też wyraźnie szersze poparcie w teorii⁴¹.

Według P. Kruszyńskiego, zasadnym dopełnieniem zasady domniemania niewinności są cztery ustawowe zakazy:

- 1) zakaz domniemania winy oskarżonego;
- 2) zakaz przesądzania winy oskarżonego przed wydaniem prawomocnego orzeczenia;
- 3) zakaz traktowania oskarżonego w toku procesu karnego jakby był sprawcą zarzucanego mu czynu;
- 4) zakaz konstruowania faktycznego domniemania winy⁴².

Sąd Najwyższy stwierdził, iż obowiązek udowodnienia należy odnosić tylko do ustaleń niekorzystnych dla oskarżonego, jako że on sam korzysta z domniemania niewinności (art. 5 § 1 k.p.k.), a nie dające się usunąć wątpliwości⁴³ rozstrzyga się na jego korzyść (art. 5 § 2 k.p.k.). Stan określony przez ustawodawcę, jako „nie dające się usunąć wątpliwości” (art. 5 § 2 k. p. k.) zachodzi, gdy pomijane są wątpliwości natury faktycznej, natomiast lecz prawnej – dopiero w następstwie oceny dowodów (art. 7 k. p. k.). Dopiero wtedy można stwierdzić czy wątpliwości wystąpiły, czy były one zasadne, czy i jakie miały znaczenie dla kwestii odpowiedzialności prawnej oskarżonego, czy udało się je przewyciężyć w sposób dopuszczalny przez prawo procesowe itp. O naruszeniu zasady *in dubio pro reo* nie można zatem mówić wówczas, gdy sąd w wyniku pełnej i poprawnie dokonanej swobodnej oceny dowodów uznał, że brak jest wątpliwości albo że nie mają one znaczenia dla odpowiedzialności prawnej oskarżonego. Jest jednocześnie dobrym prawem obrony oskarżonego mnożenie, a nawet wyolbrzymianie w każdym etapie postępowania takich faktów i ich ocen, które pozwalają na powątpiewanie w jego winę, pod warunkiem wszakże nieprzeinaczania faktów.

⁴¹ Por. Ł. Gos-Furmankiewicz, *The Doctrine of in Dubio Pro Reo in Polish Criminal Trial – the Contenance of Justice*, „Studia Iuridica” 2009, nr 50, s. 43.

⁴² Zob. P. Kruszyński, *Reguła in dubio pro reo po noweli Kodeksu postępowania karnego z 27 września 2013 roku*, [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 roku. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tyłmanowi z okazji Jego 90. Urodzin*, red. T. Grzegorzczak, J. Izydorczyk, R. Olszewski, D. Świecki, M. Zbrojewski, Warszawa 2014, s. 145. Por. B. Sygit, D. Wąsik, *Kontrowersje wokół nowego ujęcia zasady in dubio pro reo. Rozważania na kanwie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Polski proces karny i materialne prawo karne...*, s. 155.

⁴³ Wyrok SN z dnia 3 marca 1999 r. – V KKN 291/98, OSN Prok. i Pr. 1999, nr 7–8, poz. 10.

Ze względu na te zasady wydanie wyroku uniewinniającego jest konieczne zarówno wówczas, gdy wykazano niewinność oskarżonego, jak i wtedy – co chyba częściej ma miejsce – gdy nie udowodniono, że jest on winny popełnienia zarzucanego mu czynu przestępnego. W tym ostatnim wypadku wystarczy zatem, że twierdzenia oskarżonego, negujące tezy aktu oskarżenia, zostaną uprawdopodobnione. Wyrok uniewinniający musi jednak zapaść również i w takiej sytuacji, gdy wskazywana przez oskarżonego teza jest co prawda nieuprawdopodobniona, ale też nie zdołano udowodnić mu sprawstwa i winy. Waler prawny uniewinnień z różnych powodów jest taki sam, ponieważ polskie prawo karnoprocesowe nie przewiduje tzw. wyroków pośrednich, czyli pozostawiających daną osobę w stanie ciągłego podejrzenia (*absolutio ab instantia*).

Zasada domniemania niewinności w dziennikarskiej sprawozdawczości sądowej

Istotnym zagadnieniem jest to, czy zasada domniemania niewinności może być uznana za legitymowaną przesłankę ograniczenia swobody informacji i wolności mediów⁴⁴. Pojawia się tu bowiem kolizja wartości konstytucyjnie chronionych⁴⁵.

Dzisiaj nie tylko dziennikarze tworzą świat mediów. Kreatorami jego są wszystkie osoby, które przekazują informacje przy pomocy technicznych środków przekazu. Do nich trzeba zaliczyć więc również miliony internautów. Zarówno tych, którzy redagują portale i strony internetowe, jak i internautów uprawiających komentarze, piszących blogi itd. Nie znaczy to jednak, że Internet w rozumieniu sieci jest prasą, choć w Internecie może być publikowana prasa, co trafnie zauważył J. Sobczak⁴⁶. O tym, czy przekaz wiadomości i opinii przy pomocy Internetu w danym konkretnym wypadku może być uznany za tytuł prasowy, rozstrzyga periodiczność ogłaszanych w nim wiadomości⁴⁷.

⁴⁴ Por. S. Waltoś, *Domniemanie niewinności w świecie mediów*, [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, red. I. Nowikowski, Lublin 2007, s. 475.

⁴⁵ Por. M. Bransztetel, *Zasada domniemania niewinności a media*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 46.

⁴⁶ Zob. J. Sobczak, *Prawo prasowe, komentarz*, Warszawa 2008, s. 321.

⁴⁷ Postanowienie SN z 7 maja 2008 r., III KK 234/07 (w uzasadnieniu), Biuletyn SN nr 10/2008, poz. 1.2.17. To rozróżnienie silnie podkreśla także A. Młynarska-Sobaczewska, *Wolność wirtualnej wypowiedzi*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 2, s. 49.

Wolność prasy, wolność słowa jak również prawo do informacji należą do konstytucyjnych wolności i praw (art. 14 Konstytucji RP). Wolność prasy jest konsekwencją wolności myśli, przekonań, wypowiedzi oraz słowa. Wolność słowa to wolność to wolność prezentacji przekonań oraz poglądów w różnej formie⁴⁸. Swoboda informacji i wolność słowa jednostki nie powinny być jednak wykorzystywane ze szkodą dla innej jednostki, wobec czego swoboda informacji i wolność prasy mogą w pewnych sytuacjach ulegać ograniczeniu.

Granice wolności prasy określa art. 30 Konstytucji RP w brzmieniu: „1) Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych; 2) wolność człowieka podlega ochronie prawnej”.

Istotne reguły niesie tu także art. 31 Konstytucji: „1. każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. 2. nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. 3. ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw”.

Stosownie do zasady domniemania niewinności niedopuszczalne jest przesądzanie w sprawozdaniach, reportażach i felietonach o wyniku niezakończonych procesu, przynajmniej przed sądem pierwszej instancji. Chodzi więc o obowiązek powstrzymania się od formułowania opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia I instancji⁴⁹. Zakaz ten skodyfikowany został m.in. w ustawie Prawo prasowe w art. 13 ust. 1 ustawy Prawo prasowe⁵⁰. Nie wolno w związku z tym wydawać tzw. wyroków prasowych, a nawet określać oskarżonego jako przestępcy. Pojawia się tu jednak istotny problem: czy cezura „wyrok sądu I instancji” została tu przyjęta prawidłowo i w jakiej relacji pozostaje do konstytucyjnych i ustawowych zasad postępowania karnego. S. Waltoś zwracał uwagę, iż na podstawie przepisów prawa prasowego granica dopuszczalności jest wyznaczona nie przez wyrok drugiej instancji, ale przez wyrok instancji pierwszej, czyli w wielu wypadkach

⁴⁸ A. Paciorek-Tećza, op.cit., s. 392.

⁴⁹ Zob. J. Sobczak, *Relacje z procesów sądowych a obowiązek powstrzymania się od formułowania opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia I instancji*, [w:] *Wymiar sprawiedliwości a media...*, s. 45.

⁵⁰ S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 245.

jeszcze nieprawomocny. Za tą granicą dopuszczalne są wszelkie formy krytyki, ocen i propozycji⁵¹. Można uznać, iż przepis ten pozwala dziennikarzom na większą swobodę oceny podczas trwania procesu już po ogłoszeniu wyroku sądu I instancji, nie czekając na ostateczne rozstrzygnięcie.

W świetle art. 13 ust. 2 polskiego prawa prasowego wymienia się dwie generalne kategorie osób, do których odnosi się zakaz publikacji danych osobowych i wizerunku. Są to osoby, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe oraz świadkowie, pokrzywdzeni i poszkodowani, przy czym kategorię „osoby przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze” należy rozumieć szeroko, gdyż obejmuje ona także osoby podejrzane⁵². Wątpliwym jest natomiast to, czy zakaz ten obejmuje postępowanie przed Trybunale Stanu, skoro postępowanie przed nim nie jest postępowaniem sądowym⁵³. W przypadku art. 13 ust. 2 prawa prasowego, celem tej regulacji jest ochrona jednostki przed informowaniem opinii publicznej o jej powiązaniu z toczącym się postępowaniem karnym. Dziennikarz ma więc wówczas obowiązek zaszyfrowania danych osobowych lub ich przemilczenia. Tak więc można publikować dane osób powszechnie znanych, pod warunkiem, że opinii publicznej znane jest powiązanie danej osoby z konkretnym procesem⁵⁴.

Polskie rozwiązania można skonfrontować ze standardami międzynarodowymi.

Problem realizacji zasady domniemania niewinności w sprawozdawczości sądowej jest przedmiotem zainteresowania Rady Europy⁵⁵. Kluczowe znaczenie ma tu Europejska Konwencja Praw Człowieka i powstające na jej kanwie orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. ETPCz wypracował istotne standardy w odniesieniu do funkcjonowania wymiaru sprawiedli-

⁵¹ Zob. M. Miarczyński, *Zasada Domniemania niewinności i jej realizacja w polskiej prasie*, Kraków 2013, s. 34.

⁵² Zob. M. Gołda-Sobczak, W. Sobczak, *Prawo do wizerunku a wolność prasy*, [w:] *Prawo, etyka czy rynek? Zmiany w polskich mediach po 1989 r.*, red. K. Wolny-Zmorzyński, W. Furman, B. Nierenberg, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2010, s. 103.

⁵³ Zob. R. Koper, *Zakres obowiązywania zakazu prasowej publikacji danych osobowych i wizerunkowych a proces karny*, cz. II, „Palestra” 2005, nr 9–10, s. 45.

⁵⁴ Zob. B. Kordasiewicz, *Jednostka wobec środków masowego komunikowania*, Ossolineum 1991, s. 53.

⁵⁵ Zob. A. Jaskiernia, *Standardy Rady Europy dotyczące wolności słowa w odniesieniu do relacji prasowych z działań wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości*, t. I: *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji*, red. J. Jaskiernia, Toruń 2011, s. 336.

ści⁵⁶, a w tym do kwestii relacji prasowych z działań wymiaru sprawiedliwości. Orzeczenia te zostały już poddane szczegółowej analizie w polskim piśmiennictwie⁵⁷.

ETPCz uważa, że dziennikarze, którzy piszą artykuły na temat toczącego się postępowania, nie powinni przekraczać granic ustalonych dla ochrony prawidłowego wymiaru sprawiedliwości i szanować prawo oskarżonego do domniemania niewinności. Trybunał uznał jednak, że zakaz publikacji informacji o toczącym się procesie, także z powództwa cywilnego w sprawie karnej, pozbawia prasę prawa do informowania opinii publicznej o sprawach, które mogą wzbudzać publiczne zainteresowanie⁵⁸.

ETPCz uznał, że prasa odgrywa pierwszoplanową rolę w państwie, którego podstawą są rządy prawa. Choć nie może ona przekroczyć granic wyznaczonych m.in. dla ochrony dobrego imienia innych, to jednak ciąży na niej obowiązek przekazywania – w sposób odpowiadający jej obowiązkowi i odpowiedzialności – informacji i idei dotyczących problemów politycznych oraz innych spraw budzących publiczne zainteresowanie. Należą tu niewątpliwie sprawy sądownictwa. Jakkolwiek bowiem prasa jest jednym ze środków, za pomocą których politycy i opinia publiczna muszą kontrolować, czy sędziowie spełniają swoje obowiązki zgodnie z celami powierzonego im zadania, to jednak musi być tu uwzględniona szczególna rola sądownictwa w społeczeństwie⁵⁹.

W sprawie *Alenet de Ribemont przeciwko Francji* w wyroku z 10 lutego 1995 r. (sygn. 15175/89) stwierdzono, iż domniemanie niewinności sformułowane w art. 6 ust. 2 konwencji jest jednym z elementów rzetelnego procesu karnego. Zostanie on pogwałcony, jeżeli decyzja sądowa dotycząca osoby, której postawiono zarzut popełnienia czynu zagrożonego karą, będzie odzwier-

⁵⁶ Zob. L. Garlicki, *Pojęcie i cechy „sądu” w świetle orzecznictwa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* [w:] *Trzecia władza: Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego L Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 r.*, red. A. Szmyt, Gdańsk 2008, s. 141.

⁵⁷ Zob. J. Sobczak, *Swoboda wypowiedzi w orzecznictwie Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, część II*, „Ius Novum” 2007, nr 4, s. 21–33. Por. M.A. Nowicki, *Europejska Konwencja Praw Człowieka. Wybór orzecznictwa*, 2. wyd., Warszawa 1999; M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu – przegląd orzecznictwa (październik-grudzień 2005 r.)*, „Palestra” 2006, nr 3–4, s. 179; A. Jaskiernia, *Rada Europy...*, s. 48 i n.

⁵⁸ *Du Roy i Maklaurie przeciwko Francji*, orzeczenie z 3 października 2000 r., skarga nr 34000/96. Zob. M.A. Nowicki, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Zakamycze 2005, s. 1033–1035.

⁵⁹ Zob. J. Sobczak, *Swoboda...*, s. 22.

ciedłać opinię, iż osoba ta jest winna, zanim udowodniono jej winę w świetle prawa. Wolność wyrażania opinii, gwarantowana przez art. 10 EKPC, obejmuje wolność do otrzymywania i przekazywania informacji, dlatego art. 6 ust. 2 konwencji nie może powstrzymać organów (władzy krajowej) od informowania opinii publicznej o prowadzonych śledztwach, ale wymaga, by informacje te były przekazywane z zachowaniem koniecznej dyskrecji i ostrożności, skoro domniemanie niewinności ma zostać poszanowane. W powołanej sprawie minister spraw wewnętrznych i oficerowie policji podali podczas konferencji prasowej, że zatrzymany wówczas Patrick Allenet de Ribemont jest winny popełnienia zbrodni zabójstwa. Tymczasem zatrzymanie i konferencja miały miejsce 29 grudnia, zaś do przedstawienia zarzutu pomocy i podżegania do zabójstwa doszło dopiero 14 stycznia. Ostatecznie, po kilku miesiącach Patrick Allenet de Ribemont został oczyszczony z zarzutów, a postępowanie umorzono. W uzasadnieniu wyroku Trybunał podkreślił, iż zasada domniemania niewinności nie jest skierowana wyłącznie do organów sądowych, ponieważ jej zakres jest szerszy – obejmuje również prokuraturę i policję. Tylko sąd w prawomocnym wyroku może stwierdzić winę osoby. Nie stanowi to zakazu informowania opinii publicznej o toczących się postępowaniach karnych, aczkolwiek poszanowanie domniemania niewinności jest priorytetem⁶⁰.

W innej sprawie (*Butkevicius przeciwko Litwie*; sygn. 48297/99) w wyroku z 26 marca 2002 r. Trybunał stwierdził, że domniemanie niewinności będzie pogwałcone, jeżeli oświadczenia urzędnika państwowego dotyczące osoby oskarżonej w wytoczonej przeciwko niej sprawie karnej odzwierciedlają przekonanie, iż osoba ta jest winna, zanim jej to udowodniono zgodnie z prawem. Wystarczy, nawet w razie braku oficjalnych ustaleń, rozumowanie sugerujące, że urzędnik postrzega oskarżonego jako winnego. W wyroku tym Trybunał potwierdził, że zasada domniemania niewinności może zostać naruszona nie tylko przez sędziego lub sąd, lecz także przez inne organa. Mimo to okoliczność, czy oświadczenie urzędnika państwowego łamie domniemanie niewinności, musi zostać zbadana w konkretnym kontekście, w którym oświadczenie zostało poczynione. Butkevicius zasiadał w parlamencie litewskim, kiedy został przyłapany na gorącym uczynku przyjęcia łapówki od spółki paliwowej. Marszałek Sejmu stwierdził, że jest on łapownikiem i że jest przekonany o jego winie. Co prawda wypowiedź ta padła już po złożeniu wniosku przez proku-

⁶⁰ Zob. T. Poznański, *Domniemanie niewinności dotyczy każdej publicznej osoby*, <https://www.rp.pl/arttykul/238282-Domniemanie-niewinnosci-dotyczy-kazdej-publicznej-wypowiedzi--.html> [dostęp: 24.11.2018].

ratora o uchylenie immunitetu, jednakże przed wydaniem wyroku. Mimo że inkryminowane wypowiedzi marszałka Sejmu były krótkie i dokonane w kilku odrębnych wypadkach, w opinii Trybunału stanowiły one deklarację urzędnika publicznego o winie osoby skarżącej się, które służyły zachęceniu opinii publicznej, by uwierzyła w tę winę. Wyrażane opinie nie mogą sprowadzać się do oświadczeń funkcjonariusza publicznego odnośnie do winy oskarżonego, co mogłoby zachęcić opinię publiczną do uznania go za winnego oraz wpłynąć na ocenę faktów, do czego uprawniona jest jedynie właściwa władza sądownicza. Z tych też względów skarga została uznana za zasadną. W uzasadnieniu orzeczenia Trybunał podkreślił wagę doboru słów przez funkcjonariuszy publicznych w ich oświadczeniach, zanim dana osoba została osądzona i uznana za winną konkretnego kryminalnego występk⁶¹.

Istotnym jest też to, że reguły odpowiedniego postępowania dziennikarzy podczas relacjonowania procesów sądowych znajdują się też pośród problemów podejmowanych w ramach działalności organów współpracy międzyrządowej Rady Europy⁶².

W trakcie Szóstej Europejskiej Konferencji Ministerialnej „Polityka medialna dla przyszłości”, odbytej w dniach 15–16 czerwca 2000 r. w Krakowie⁶³, w przyjętej *Deklaracji* podkreślono, że w centrum aktywności ma być ludzki wymiar komunikowania, wiążący się z następującymi polami działania: równowagą między wolnością wypowiedzi i informacjami a innymi prawnymi i legitymowanymi interesami; pluralizmem usług medialnych i ich zawartości; promowaniem społecznej spójności; dostosowaniem systemów regulacyjnych w dziedzinie mediów do zachodzących przemian⁶⁴. W przyjętym *Programie działania* że CDMM kontynuować prace w zakresie sprawozdawczości z postępowań sądowych⁶⁵. Prace w tym zakresie były kontynuowane przez Zespół Specjalistów do Spraw Wolności Wypowiedzi i Innych Praw Podstawowych (MM-S-FR), utworzony w nawiązaniu do postanowień II Szczytu Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Strasburg, październik 1997 r.) oraz Szóstej Europejskiej Konferencji Ministerialnej do Spraw Polityki w Zakresie Mediów Masowych (Kraków, 15–16 czerwca 2000 r. Stwierdzono bowiem, że celami

⁶¹ Ibidem.

⁶² Zob. A. Jaskiernia, *Standardy Rady Europy...*, s. 336.

⁶³ Zob. 6th *European Ministerial Conference on Mass Media Policy, Cracow (Poland), 15–16 June 2000. A media policy for tomorrow. Texts adopted*, Cracow 2000.

⁶⁴ Zob. *Declaration: A media policy for tomorrow*. Tamże, s. 2–3.

⁶⁵ Zob. *Programme of Action*. Tamże, s. 4.

tego zespołu będzie kontynuowanie prac podjętych w zakresie regulowania sprawozdawczości procedur prawnych, a zwłaszcza sądowych⁶⁶.

Efektem tych poszukiwań stało się zalecenie Komitetu Ministrów Rec(2003)13 do państw członkowskich w sprawie zasad informowania przez media w związku z procedurami karnymi, przyjęte w dniu 10 lipca 2003 r.⁶⁷. Zostały one zaprezentowane w załączniku do zalecenia⁶⁸. Wskazać tu można na najistotniejsze zasady.

Zasada 1 stanowi, że opinia publiczna powinna mieć dostęp poprzez media do postępowań sądowych; dziennikarze powinni mieć swobodną możliwość sprawozdawania i komentowania funkcjonowania sądownictwa karnego, przy uwzględnieniu jednak zasad, ustanowionych w tym dokumencie. W zasadzie 2 podkreślono znaczenie domniemania niewinności, które jest istotnym elementem prawa do uczciwego sądu; w tej sytuacji opinie i informacje dotyczące procesu sądowego powinny być komunikowane i rozpowszechniane w taki sposób, który nie podważały domniemania niewinności podejrzanego lub oskarżonego. W świetle zasady 3 władze sądowe i policyjne powinny przekazywać mediom tylko zweryfikowane informacje lub informacje bazujące na racjonalnym założeniu; w tym ostatnim przypadku powinno to być jasno wskazane przez media. Zasada 4 stanowi, że jeśli dziennikarze otrzymali informacje o toczących się procedurach od władz sądowych i policyjnych, to władze te powinny udostępnić te informacje, bez ograniczeń, dla wszystkich dziennikarzy, którzy przedkładają lub przedkładali taką prośbę. W świetle zasady 5, jeśli władze sądowe lub policyjne zdecydowały się przekazać mediom informacje o toczących się procedurach, informacje takie powinny być dostarczane w sposób nikogo nie dyskryminujący i, jeśli to możliwe, w postaci biuletynów prasowych, konferencji prasowych upoważnionych przedstawicieli lub w postaci innych autoryzowanych sposobów. Zasada 6 stanowi, że w przypadku postępowań karnych wzbudzających zainteresowanie opinii publicznej oraz innych procedur karnych, które cieszą szczególnym zainteresowaniem opinii publicznej, władze sądownicze i służby policyjne powinny informować

⁶⁶ Zob. *Steering Committee on the Mass Media (CDMM), 54th meeting of the CDMM, 17 October 2000, List of Decisions, Strasbourg, 23 October 2000, s. 10–12.*

⁶⁷ Zob. Recommendation Rec(2003)11 of the Committee of Ministers to member states on the provision on information through the media in relation to criminal proceedings (Adopted by the Committee of Ministers on 10 July 2003 at the 848th meeting of the Ministers' Deputies).

⁶⁸ Zob. Appendix to Recommendation Rec(2003)13. Principles concerning the provision of information through the media in relation to criminal proceedings.

media o zasadniczych działaniach w taki sposób, który nie pozostaje w konflikcie z tajnością postępowania oraz nie prowadzi do opóźnienia i nie oddziałuje na wynik postępowań; jeśli te postępowania dokonują się w dłuższym okresie czasu, informacje powinny być dostarczane regularnie. W zasadzie 7 podkreślono, że władze sądowe i służby policyjne nie powinny wykorzystywać informacji o trwających postępowaniach do celów komercyjnych oraz celów innych niż te, które pozostają w związku z egzekwowaniem prawa. Zasada 8 mówi, że zawartość informacji o podejrzanych, oskarżonych czy skazanych osobach powinna respektować ich prawo do prywatności w zgodzie z art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Szczególna ochrona powinna być zapewniona w stosunku do młodocianych i innych grup wymagających ochrony, a także do ofiar, świadków i rodzin podejrzanych, oskarżonych czy skazanych. We wszystkich sprawach, szczególna uwaga powinna być zwrócona na bolesny efekt, jaki ujawnienie informacji umożliwiających identyfikację może mieć dla osób o których mowa w tej zasadzie.

Choć dokument ten należy zaliczyć do aktów tzw. „miękkiego prawa” (nie ma charakteru prawnie wiążącego w kategoriach prawa międzynarodowego publicznego), to jednak ma on istotne znaczenie dla rozpoznania systemu aksjologicznego Rady Europy w tym zakresie. Kluczowe znaczenie dla omawianego tu problemu ma skonfrontowanie dwu pierwszych zasad. Z jednej strony zasada 1 mówi, że „opinia publiczna powinna mieć dostęp poprzez media do postępowań sądowych; dziennikarze powinni mieć swobodną możliwość sprawozdawania i komentowania funkcjonowania sądownictwa karnego, przy uwzględnieniu jednak zasad, ustanowionych w tym dokumencie”, ale z drugiej strony ulega to ograniczeniu w postaci zasady 2, podkreślającej znaczenie „domniemania niewinności, które jest istotnym elementem prawa do uczciwego sądu; w tej sytuacji opinie i informacje dotyczące procesu sądowego powinny być komunikowane i rozpowszechniane w taki sposób, który nie podważały domniemania niewinności podejrzanego lub oskarżonego”. Swoboda możliwości sprawozdawania ulega tu więc istotnemu ograniczeniu, ponieważ sprawozdawanie to nie może być sprzeczne z zasadą domniemania niewinności. Dzieje się tak ze względu na potrzebę spełnienia wymogu „uczciwego procesu”. *A contrario*, proces sądowy nie mógłby być uznany za uczciwy, gdyby jego relacjonowanie prasowe naruszało zasadę domniemania niewinności. Rzutuje to ma kształt legitymizowanego komunikowania i rozpowszechniania informacji o toczących się postępowaniach sądowych.

Realizacja tych istotnych dyspozycji, wynikających z systemu aksjologicznego Rady Europy, a także określonych w polskim ustawodawstwie, napotyka

jednak w praktyce na istotne trudności. Wynikają one z ogólnej charakterystyki funkcjonowania mediów we współczesnym społeczeństwie.

Dopełnienie powinności wynikających z obowiązywania zasady domniemania niewinności w sprawozdawczości prasowej z postępowań sądowych wynika stąd, że każdy wyrok skazujący w sprawie kryminalnej stygmatyzuje osobę w społeczeństwie. Chodzi jednak o to, że każda wzmianka o prowadzeniu procesu, nawet zaledwie o podejrzeniu o popełnieniu przestępstwa, skierowanego przeciw osobie opisanej z imieniem i nazwiskiem, jest także stygmatyzacją⁶⁹.

Według prawa prasowego można publikować w prasie dane osobowe osób oskarżonych jedynie w przypadku, gdy prokurator lub sąd zezwoli na publikację ze względu na istotny interes społeczny. Takie ujawnienie danych osobowych w publikacji może mieć miejsce. Przesądzanie winy w wypowiedziach prasowych, telewizyjnych czy też audycjach radiowych stanowi bezsprzeczne naruszenie zasady domniemania niewinności⁷⁰.

Regulacja ta ma na celu ochronę dóbr osobistych uczestników procesu, jak również ma gwarantować traktowanie jednostki przeciwko której toczy się postępowanie jako niewinnej, aż do momentu wydania prawomocnego wyroku przez sąd. Współcześnie bardzo często dochodzi do wyrażania osądów przez media. Dokonując analizy czynników, które niewątpliwie mają wpływ na powyższy stan rzeczy, należy wskazać na aspekt psychologiczny, komercjalizację prasy oraz wykształcenie się tzw. dziennikarstwa śledczego.

Nie istnieją przeszkody, by dziennikarz, jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego, publikował informacje o czynach sprzecznych z prawem, o okolicznościach ich popełnienia, a nawet podawał nazwiska osób, które uważa za sprawców. W takich jednak sytuacjach ma obowiązek przestrzegania reguł określonych w prawie prasowym, a zatem musi uzyskać od zainteresowanych osób zgodę na opublikowanie ich danych osobowych. Dziennikarz może także pisać o sprawie w toku postępowania przygotowawczego, pod warunkiem, że wówczas opierałby się na informacjach nie pochodzących z tego postępowania⁷¹.

Media mają istotny wpływ na kształtowanie się opinii społeczeństwa o istotnych sprawach publicznych, do których należy zaliczyć wiedzę o toczących się postępowaniach sadowych w sprawach, które znajdują się w obszarze

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Zob. A. Paciorek-Tęcza, op.cit., s. 408.

⁷¹ Zob. M. Bransztetel, *Zasada domniemania...*, s. 52.

szczególnego zainteresowania opinii publicznej. W relacjach tych, ze względu na ryzyko naruszenia zasady godności człowieka, powinna być zachowana najwyższa staranność i wysokie kryteria etyczne. Tymczasem część dziennikarzy traktuje informacje o procesach o procesach sądowych jako towar⁷². Z punktu widzenia psychologicznego ten towar, nacechowany mocnym ładunkiem emocjonalnym, jest dużo bardziej nośny niż ten, który jest przedstawiany z obojętnością, a co za tym idzie – dziennikarze niejednokrotnie ujawniają informacje do wiadomości publicznej podsycając je często własnymi osądami, bez należytego zważania na dobra osobiste osób w stosunku do których toczą się postępowania sądowe.

Kolejno należy zwrócić uwagę na kwestię dziennikarstwa śledczego, które nie jest prowadzone według jakichkolwiek wytyczonych reguł. Często uzyskiwane przez dziennikarza informacje pochodzą z niezweryfikowanych źródeł. Bardzo często dzieje się to z naruszeniem etyki dziennikarskiej, a informacje stają się towarem, który należy sprzedawać. W tych okolicznościach dochodzi niejednokrotnie do naruszenia zasady domniemania niewinności.

Dobrym przykładem jest głośna sprawa, w której prokuratura postawiła Katarzynie W. zarzut z art.148 § 1 k.k. tj. zarzut zabójstwa córki Magdaleny. Wszelkie media, które relacjonowały proces, publikowały szczegóły ujawnione w czasie przesłuchania oskarżonej, później także szczegóły dotyczące przebiegu kolejnych rozpraw i nowych dowodów w sprawie. W artykułach prasowych padały pod adresem Katarzyny W. takie określenia jak „dzieciobójczyni” czy „morderczyni”, zaś przechodnie przepytywani na ulicach różnych miast z oburzeniem mówili o niej „zabójczyni”. W tym przypadku wina została przez społeczeństwo i media przesądzona jeszcze na długo przed zapadnięciem wyroku skazującego. Fakt, iż zapadł w sprawie wyrok skazujący, nie usprawiedliwia tak dogłębnego pogwałcenia przez media jej prawa do uznania za niewinną⁷³. Niewątpliwie w tym przypadku doszło do naruszenia zasady domniemania niewinności.

Wyrokowanie na długo przed procesem jest już w Polsce poważnym problemem. Przykładem jest choćby sprawa doktora Mirosława Garlickiego, którego na konferencji prasowej zdążył publicznie osądzić Zbigniew Ziobro, za co później musiał przeproszać. Osobom oskarżonym, które później okażą się niewinne, trudno jest wrócić do zawodu czy do środowiska. Były prezes Orle-

⁷² Por. P.K. Sowiński, *Zasada domniemania niewinności a wolność słowa*, [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, red. C. Kulesza, Białystok 2009.

⁷³ A. Węgrzyn, *Domniemanie niewinności*, <http://adwokat-anna-wegrzyn.pl/domniemanie-niewinnosci>; publikacja internetowa [dostęp: 14.12.2016].

nu, Andrzej Modrzejewski, który choć został uniewinniony, nie wrócił już na swoje stanowisko⁷⁴.

Warto przywołać przykład Casey Anthony określanej przez media jako „najbardziej znienawidzona matka Ameryki”. Kobiętę uniewinniono w 2011 roku od zarzutu zabójstwa własnego dziecka. W tej sprawie media na długo wcześniej ferowały wyrok skazujący, ujawniając i opisując nowe, obciążające dowody w sprawie, takie jak choćby wyszukiwanie przez matkę w Internecie podejrzanych słów takich jak „chloroform”, „uraz szyi”, „łopata”, „śmierć” czy odkrycie w bagażniku samochodu oskarżonej śladów chloroformu i substancji wydzielających się podczas rozkładu zwłok, które finalnie – w ocenie ławy przysięgłych – okazały się jedynie poszlakami. Media wykreowały w sprawie przekonanie, że kobieta jest winna zbrodni dziecka, a dowody są stuprocentowo pewne. Tymczasem jedyne, co zostało udowodnione to fakt zaginięcia dziewczynki i odnalezienia ciała w lesie. Co niezwykle zastanawiające, pomimo wyroku uniewinniającego, w mediach wielu dziennikarzy skrytykowało decyzję ławy przysięgłych⁷⁵.

Nie są to przy tym jednostkowe przypadki, a szersza tendencja do braku szacunku dla domniemania niewinności na łamach prasy, w telewizji czy Internecie. Wbrew zasadzie domniemania niewinności sugeruje się, że osoba oskarżona jest winna zarzuconych jej czynów. Towarzyszą temu niejednokrotnie sugestie, iż oskarżonego należy skazać w relacjonowanym przez media procesie. Niejednokrotnie dotyczy to postępowań w odniesieniu do osób publicznych⁷⁶.

Czynników mających wpływ na takie tendencje w sprawozdawczości sądowej jest wiele⁷⁷. W pierwszej kolejności należy wymienić czynnik psychologiczny, który wskazuje na to iż duża część społeczeństwa jest skłonna wierzyć informacjom, które są niekorzystne dla innych jednostek, szczególnie w przypadku, gdy dotyczą one osób publicznych. Do tych informacji należy również

⁷⁴ Zob. D. Senkowski, *Domniemanie niewinności. Co to takiego?*, <https://natemat.pl/947,domniemanie-niewinnosci-a-co-to-takiego> [dostęp: 24.11.2018].

⁷⁵ A. Malicka-Ochtera, *Zasada domniemania niewinności a media*, <https://www.swps.pl/centrum-prasowe/informacje-prasowe/17067-zasada-domniemania-niewinnosci-a-media> [dostęp: 24.11.2018].

⁷⁶ Zob. B. Słupska-Uczkiewicz, *Zasada domniemania niewinności fundamentem rzetelnego procesu karnego*, „Palestra” 2007, z. 3–4, s. 123.

⁷⁷ Zob. J. Dobrowolska, *Domniemanie niewinności a polska rzeczywistość*, <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/2.%20Domniemanie%20niewinno%C5%9Bci%20a%20rzeczywisto%C5%9B%C4%87%20polska.docx> [dostęp: 24.11.2018].

kwestia rzekomego popełnienia przestępstwa. W aspekcie psychologicznym należy również usytuować kwestię dotyczącą zawierania plotkom, jak również skłonności do braku ich kwestionowania. Społeczeństwo często plotkę akceptuje jako prawdę bez potrzeby jej udowodnienia. Opinia publiczna często domniemuje, iż informacje ukazujące się w prasie czy Internecie są prawdziwe. Wynikiem tego typu podejścia jest tendencja pojawiająca się u niektórych dziennikarzy, którzy w celu poszerzenia rynku odbiorców traktują informację o oskarżeniu czy przestępstwie jako formę reklamy, której im obieg jest szerszy, tym lepiej wpływa na sprzedaż produktu. Informacje o procesach karnych są również sprzedawane jako towar, którego nośność zależy od stopnia sensacji, co za tym idzie – artykuły bądź reportaże często nacechowane są działaniem na emocje, które mają na celu wywołać treść jak najlepiej zapamiętywalną przez odbiorców. Z punktu widzenia psychologicznego informacja negatywnie nacechowana jest znacznie szybciej przyswajalna niż informacja pozytywna, co za tym idzie nośność informacji jest znacznie większa. W pogoni za podniesieniem atrakcyjności informacji z przebiegu procedur sądowych dochodzi do naruszenia zasady domniemania niewinności. Niewątpliwie bowiem informacja o przebiegu procedur sądowych jest bardziej atrakcyjna, gdy wskazuje winnego, niż gdy eksponuje wątpliwości, stosownie do istoty zasady domniemania niewinności.

Do nieprzestrzegania zasady domniemania niewinności dochodzi też w pogoni za informacjami o charakterze zaskakującym, wręcz szokującym, które mają na celu dotarcie do jak największej liczby odbiorców. W mediach sprzedaż informacji tego typu jest rozpoznawana jako forma reklamy szokującej, związanej z niezwykle popularną współcześnie formą sprzedaży. Podejście do tematu spraw kryminalnych w wyżej przedstawiony sposób prowadzi do ujawniania informacji takich jak dane osobowe⁷⁸ oskarżonych czy wygłaszania przedwczesnych osądów tylko po to, by zapewnić czytelnikom więcej rozrywki.

W Polsce zdarza się wiele przypadków łamania prawa oskarżonego do pozostawania niewinnym. Pojawiające się w mediach zwroty: „jak nieoficjalnie dowiedzieliśmy się...”, „dotarliśmy do materiałów”, „mówi się o...”, „z naszych źródeł wynika...” często zapowiadają medialną burzę. Częstokroć wypowiedzi rozpoczynające się takimi słowami naruszają zasadę domniemania niewinności. Istnienie tzw. infotainment, czyli tworzenia przekazów łatwych w odbiorze, zapadających w pamięć i odwołujących się do najprostszych potrzeb

⁷⁸ Dz.U. 2016, poz. 922.

czytelnika ma w tym przypadku ogromne znaczenie. Język prawny jest często zbyt zawiły dla przeciętnego odbiorcy, a więc dziennikarze, nierzadko nieposiadający wiedzy dotyczącej pojęć prawnych, nieudolnie parafrazują je zmieniając nieumyślnie ich sens. Rzetelność informacji drastycznie spada, kiedy słowa są nieszczęśliwie dobrane i nieadekwatne do stanu faktycznego. Media mają duży wpływ na kształtowanie opinii społeczeństwa ze względu na przeswiadczenie, iż „jeśli coś zostało opublikowane w gazecie/telewizji, to musi być prawdziwe”⁷⁹.

Zjawisko „tabloidyzacji” mediów powoduje, że artykuły, które ukazują się w tych mediach, nie zawsze publikują sprawdzone informacje. Pewność dostarczania prawdziwych wiadomości jest tam niejednokrotnie zastępowana przez potrzebę przekazania ich w jak najszybszy i jak najbardziej zwracający uwagę sposób. Zważywszy na to, iż informacje dotyczące przestępstw budzą zaciekawienie odbiorców, niejednokrotnie dlatego, że nie sam fakt popełnienia przestępstwa jest ciekawy, ale jego otoczka (publiczna osoba jest ofiarą lub oskarżonym, występują zabawne okoliczności dotyczące danej sprawy itp.), często stają się one tematem reportaży. Ich twórcy niejednokrotnie zapominają jednak, że pogoń za sensacją, również w ramach relacjonowania postępowań sądowych, nie może następować kosztem domniemania niewinności – nawet wówczas, gdy wina podejrzanego lub oskarżonego wydaje się wysoce prawdopodobna.

Ważnym obszarem, gdzie dochodzi do naruszenia zasady domniemania niewinności, jest dziennikarstwo śledcze⁸⁰. Ma tu często miejsce zdobywanie informacji dzięki przeciekom z postępowania przygotowawczego. Polega ono na przekazywaniu, w sposób tajny, akt oraz materiałów filmowych, zdjęć oraz nagrań z postępowania przygotowawczego wybranym dziennikarzom, którzy upubliczniają je w mediach. Zwykle takie informacje są przekazywane w celu zaszkodzenia wizerunkowi medialnemu konkretnej jednostki. Jest to oczywisty przykład niestosowania się do zasady domniemania niewinności, ponieważ doniesienia medialne, bazujące na tego typu informacjach, zwykle ukazują tylko niekorzystny dla oskarżonego aspekt sprawy, w celu opublikowania jak najbardziej sensacyjnego materiału. Nie ma wątpliwości, że takie „przecieki” z reguły są wymierzone przeciwko konkretnym i komuś niewygodnym oso-

⁷⁹ Zob. K. Robak, *Domniemanie niewinności w praktyce mediów i społeczeństwa*, <http://pokojadwokacki.pl/domniemanie-niewinności-w-praktyce-mediów-i-społeczeństwa-karolina-robak/> [dostęp: 24.11.2018].

⁸⁰ Zob. M. Kędzierska, „Śledztwo dziennikarskie” – *wybrane zagadnienia*, „Prokura i Prawo” 2007, nr 4, s. 45.

bom. Nieliczenie się z zasadą domniemania niewinności dochodzi wówczas do ekstremum⁸¹.

O tym, że wyegzekwowanie w praktyce zasady domniemania niewinności w relacjach prasowych z postępowań sądowych stanowi problem świadczą prowadzone badania prasoznawcze. Dają tu o sobie znać zróżnicowania w podejściu różnych mediów, ze względu na ich charakter. Gdy na łamach „Dziennika Polskiego” i „Gazety Wyborczej” dochodziło do naruszeń zasady domniemania niewinności, autorzy nie wychodzili poza ramy sprawozdawczości prasowej. Co prawda pojedyncze reportaże odwoływały się do sfery uczuć i emocji, ale chociaż domniemani sprawcy czynów traktowani w nich byli jak osoby, które czyny te z całą pewnością popełniły, nie pojawiały się negatywne epitety dotyczące tych osób czy hasła mogące wzmacniać niechęć czytelników. Z kolei język typowego tekstu dotyczącego przestępczości wydrukowanego na stronach „Super Expressu” i „Faktu” diametralnie odchodzi od tego, do czego przyzwyczajeni są czytelnicy poważniejszych tytułów prasowych. Chodzi tu o sposoby opisywania domniemanego sprawcy, jego *modus operandi*, samego czynu oraz formułowanie ocen co do jego osoby. Domniemani sprawcy przestępstw zarówno na łamach „Faktu”, jak i „Super Expressu” stają się obiektem ataku. Uwzględniając fakt, że język doniesień obu tabloidów jest potoczny, bywa określany słowami lub wyrażeniami takimi, jakimi zwykło się określać sprawców danego typu czynów w prywatnych rozmowach⁸².

Uwagi końcowe

Pomimo istnienia regulacji krajowych dotyczących zasady domniemania niewinności, a także obowiązywania w tym zakresie standardów międzynarodowych oraz obowiązywania prawych ograniczeń wobec środków masowego przekazu, wciąż dochodzi do łamania tego jakże podstawowego prawa oskarżonego. S. Waltoś konstatował w związku z tym, że nie wystarczy stworzyć niezłe prawo, jeśli równocześnie nie skonstruuje się sprawnego systemu egzekwowania tego prawa⁸³. Standard domniemania niewinności w publikacjach prasowych obowiązuje do czasu wydania wyroku w I instancji. Nie uwzględnia

⁸¹ Zob. S. Waltoś, *Konstytucyjna zasada domniemania niewinności a środki masowego przekazu*, „Nauka” 2009, nr 1, s. 20.

⁸² Zob. M. Miarczyński, *Zasada domniemania niewinności i jej realizacja w prasie polskiej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2013, nr 3, s. 343.

⁸³ Zob. S. Waltoś, *Zasada domniemania...*, s. 225.

on więc tego, że w II instancji sprawca może być uniewinniony. Ale nawet tak osłabiony standard, stanowiący odstępstwo od reguł postępowania karnego, jest naruszany w praktyce dziennikarskiej. Pogoń za sensacją, by pozyskać nowych czytelników, niejednokrotnie osłabia skuteczność standardu domniemania niewinności, o którym mówi Prawo prasowe. Rozwój tabloidów i wynikające stąd zagrożenia dla egzekwowania tej zasady wymagać będą ponownego przemyślenia, czy mechanizmy stosowania zasady domniemania niewinności w dziennikarskiej sprawozdawczości sądowej przewidziane przez prawo krajowe, jak również zawarte w standardach międzynarodowych są wystarczające wobec nowych uwarunkowań, w których przychodzi funkcjonować środowiskom masowego przekazu informacji.

Summary

The author analyses presumption of innocence in the media's reporting of the judicial procedures. The principle of presumption of innocence says that the accused will be considered not guilty, unless his guilt will be proved in the final judgment of the court. This principle is written down in art. 42.2 of the Polish Constitution and art. 5 § 2 of the criminal procedure code. The above principle concerns all people, i.e. authorities of criminal process, police, administration agencies and even simple citizens. The Polish press law prohibits publication of personal data of the accused without the consent of public prosecutor or court as well as data of the injured person and witnesses without their consent. The press law also prohibits to prejudice the guilt of the accused before his conviction by the court of first instance. Alas, there are numerous cases of violation of such rules. Today one observes the increasing process of infotainment of mass media becoming more and more tabloid. They have a negative influence on realization of principle of presumption of innocence in everyday practice.

Keywords: presumption of innocence, judicial procedures, media reporting, press law, international standards

Słowa kluczowe: domniemanie niewinności, procedury sądowe, przekaz medialny, prawo prasowe, standardy międzynarodowe